

Magyar nappalilepke-névtár (Lepkealakúak: Búskaszerűek, Pillangószerűek)

Collection of the Hungarian butterfly names
(Lepidopteriformes: Hesperioidea, Papilionoidea)

Bálint Zsolt és Katona Gergely

Abstract: The paper provides the collection of names of hesperioid and papilionid lepidopterans, traditionally considered as butterflies. There are 2594 references assembled from 28 sources published between the period of 1801 and 2016. They exemplify the emergence and alterations of the Hungarian vernacular names through more than 200 years. The names are grouped under the species-group names of the scientific binomens ($n = 217$), and then they are listed in temporal sequence. All the second elements of the Hungarian vernacular names, the genus-group name based on tribal category, are tabulated as a dictionary with the genus-group names of the Latin names. In the case of each species the authors briefly annotate the first element of the Hungarian names, what is the species-indicative name.

Keywords: Lepidoptera, Hesperioidea, Papilionoidea, genus-group name, species-group name, scientific name, Hungarian vernacular name, reference publications, Hungary.

Authors' address: Hungarian Natural History Museum, H-1088 Budapest, Baross u. 13., Hungary.
E-mail: balint.zsolt@nhmus.hu | katona.gergely@nhmus.hu

Összefoglalás: A dolgozatban a szerzők bemutatják a hagyományosan nappali lepkéknek nevezett Búskaszerűek (Hesperioidea) és Pillangószerűek (Papilionoidea) családsorozatok magyar elnevezéseit. 1801 és 2016 között megjelent 28 forrásműből összegyűjtött 2594 referencia szemlélteti a magyar nevek kialakulását és változásait. A neveket a kéttagú tudományos név latin fajcsoport nevei alapján ($n = 217$) csoportosították, és azon belül időrendben követik egymást. A magyar név második tagját, a tribuszra alapozott generikus nevet mintegy szótárként táblázatba szedve sorolják fel hozzárendelve a tudományos név génusz-csoport neveit. Minden egyes faj kapcsán rövid jegyzet alatt tárgyalják a magyar nevek faji jelzőit.

Kulcsszavak: Nappali lepkék, faji jelző, forrásmunkák, generikus név, magyar név, tudományos név.

A szerzők címei: Magyar Természettudományi Múzeum, 1088 Budapest, Baross u. 13.

E-mail: balint.zsolt@nhmus.hu | katona.gergely@nhmus.hu

Bevezetés

Több mint két évszázad telt el azóta, hogy Földi János megalkotta az első magyar lepkeneveket Linné rendszere alapján. Ezzel megkezdődött a magyar ember rácsodálkozása is a lepkékre, saját anyanyelvén. Széchenyi István a Magyar Tudós Társaságot kifejezetten azzal a céllal alapította, hogy ezt a rácsodálkozást hazánkfiain tudományosan is műveljék.

Frivaldszky Imre – aki doktori disszertációját még latinul írta – 1833-ban lett a Magyar Tudós Társaság levelező, majd 1838-ban rendes tagja. Ebben az időszakban kezdte meg a Balkán-félsziget és Nyugat-Anatólia élővilágának kutatását. Eredményeit magyar nyelven publikálta, amihez meg kellett teremtenie állat- és növényfajok, és természetesen ezen belül a lepkék magyar elnevezésait is. Frivaldszky elsősorban a génuszcsoport nevek magyarosítására törekedett, a fajcsoport neveket többnyire lefordította, vagy ha mitológiai eredetűek voltak, megtartotta. Publikációiban ezt a módszert következetesen alkalmazta, amely a későbbi magyar nyelvű lepkés kiadványokban is tükröződik.

Az 1900 évek legelején a szabadelvű gondolkodás erősen hatott a nyelvművelésre, így a lepkék magyar neveire is. Az addig keletkezett névanyagot szinte teljes mértékben elvetették. Német mintára Abafi-Aigner Lajos teljesen új névanyagot alkotott. Bár a könyv bevezető része nem említi, 1950-ben ez névanyag lett kizárólagos forrása a Móczár-féle *Állatbátározó* oldalain megjelent magyar napilipke-neveknek, és erre a sémára formálódtak a többi lepkecsalád nevei is. Minden bizonnyal nem szándékosan, de ezáltal a nyelvet megfosztották a természetes fejlődés lehetőségétől, ami a reformkori nyelvészek és természettudósok munkásságában gyökerezett.

Az utóbbi évtizedben mindezek ismeretében kezdődött meg a magyar lepkenévanyag kritikai elemzése és revíziója. Ennek eredményeként megszületett nemcsak a Kárpát-medencei, hanem az európai Pillangóalakú lepkefauna magyar névjegyzéke. Ennek célja a rövidebb és tartalmasabb nevek megalkotásán keresztül egy mindenki számára alkalmazható magyar módszer és rendszer ajánlása, amelyek használatával szükség esetén új és helyes nevek képezhetők olyan fajok számára is, amelyeknek még nem volt magyar megnevezése.

Jelen munkának a célja annak a névanyagnak a közzététele, ami alapján elkészültek a fentiekben említett névjegyzékek (Bálint 2016). A nevek sorozatán keresztül szemléltetjük a sokféle névadási kísérletet. Ezek nemcsak a kort és a különféle megközelítési módokat tükrözik, hanem azt is, hogy bizonyos szerzők egy-egy faj esetében mit tartottak fontosnak hangsúlyozni, vagy egyszerűen melyik szerző által használt nevet vették át. Bízunk abban, hogy munkánk számos tanulsággal szolgál az olvasók számára, és hozzájárul ahhoz, hogy a jövőben tudományos szempontból és a magyar nyelvnek is megfelelő lepkenevet alkothassunk.